

XX ASR SHE'RIYATINING ABDULLA ORIPOV IJODIGA TA'SIRI



KURBANOVA CHAROS BOTIR QIZI

*Samarqand shahridagi 13-maktab
oliy toifali o'qituvchisi, Sharof
Rashidov nomidagi Samarqand davlat
universiteti mustaqil tadqiqotchisi*

<https://doi.org/10.47689/STARS.university-pp114-117>

Annotatsiya: Ushbu maqolada XX asr o'zbek she'riyatining o'ziga xos xususiyatlari ta-dqiq etilib, unda eng sara asarlarning keyingi davr ijodkorlari she'riyatiga ta'siri xususi-da fikr bildiriladi. Aynan XX asr boshlaridagi o'zgarishlar keyingi davr adabiy jarayonining shakllanishiga xizmat qilganligi hamda ularning ijodi keyingi davr uchun etalon vazifasini o'taganligi aniqlanadi. Shu bilan bir qatorda, Hamid Olimjon va Zulfiya kabi ijodkorlarning she'riyati, ma'lum bir xususiyatlari yangi davr adabiyoti uchun an'ana vazifasini o'taydi. Bu kabi xususiyat Abdulla Oripov ijodi misolida aniqlanadi. Abdulla Oripov she'riyatiga ta'sir etgan omillar sifatida XX asr ijodkorlari va ularning asarlari o'zaro qiyosiy tahlil etiladi. Ayniqsa, shoirning bahor fasliga bag'ishlangan she'rlari xususida fikr yuritilib, undagi shoir mahorati aniqlangan.

Kalit so'zlar: shoir, she'r, ta'sir, an'ana, bahor, mahorat, ruhiyat, lirizm, tarovat, xususiyat.

Haqiqiy shoirning har bir she'ri bu, avvalo, go'zal bir iqlim, go'zal bir diyor, go'zal bir xilqatdir. "Abdulla Orif o'ktam jasorat bilan she'riyatda o'z iqlimi, o'z diyori, xilqat-larini yaratdi", – degan dadil fikrlarni Ibrohim G'afurov bildirgan edi [1; 375]. Shoir ijodiga ta'sir etgan omillar borki, uni biz XX asr o'zbek she'riyati an'analari deb hi-soblasak, to'g'riroq bo'ladi. Umuman, XX asr o'zbek adabiyoti har jihatdan tako-milga erishgan adabiyotdir. Bu davr adabiyotida, ayniqsa, XX asr boshlarida juda ko'p yangiliklar, hodisalar sodir bo'ldiki, uni birgina janrlar takomilida ham uchratish mumkin. Sonet, poema, ballada, oq she'r singari vazn va janrlar kirib keldiki, unda ijodkorlarning mahorati yaqqol ko'zga tashlana boshladi. Ayniqsa, asr boshlarida V.V.Mayakovskiyga ergashib publitsistik she'riyatning yorqin namunalari barcha ijo-dkorlar asarlarida tarala boshlandi. Deyarli aytish mumkinki, ko'ngil she'riyatiga nis-batan publitsistik she'riyatning ustunligi XX asr she'riyatining o'ziga xos xususiyatiga aylandi. Bu jarayon to XX asrning 60-yillarigacha davom etdi. XX asrning 60-yilla-riga kelib, bu kabi qarashlar o'zgardi. Chunki bu davrda "nihoyat, davrlar almasldi va A.Oripov, E.Vohidov, R.Parfi kabi yirik shoirlar o'zbek she'riyatini bir titratib kirib keldilar. Ular rusning ulkan shoirlari A.Voznesenskiy, Ye. Yevtushenkolar qatori va ularga izma-iz ravishda insonga tuzumning bitta kerakli bolti yoki boshqa ehtiyot qismi o'laroq emas, balki, avvalo, inson sifatida qaray bildilar" [2; 279].

XX asr boshlarida Botu, Cho'lpon, Usmon Nosir, G'afur G'ulom, Oybek, Hamid Olimjon, Mirtemir singari ijodkorlar har jihatdan mukammal bo'lgan she'riyatni taqdim etishdi. Shu bois XX asr o'zbek she'riyatida bir qancha xususiyatlar kuzatila boshlandi. Natijada ular:

- a) mumtoz adabiyotdan oziqlangan holda aruzda;
- b) an'anaviy barmoqda;
- v) xalqona ohangda;
- g) falsafiy ruhda;
- d) G'arbdan kirib kelgan sərbastda;
- e) publisistik uslubda;
- j) sikritik (qorishiq ifoda usulida) tasvirlarda o'z mahoratlarini namoyish etishdi.

Abdulla Oripov she'riyati xalq og'zaki ijodi, mumtoz adabiyotdan qay holatda oziqlangan bo'lsa, XX asrda yaratilgan ajoyib durdona asarlardan ham xuddi shunday oziqlandi. Shu bois Oybek, G'afur G'ulom, Maqsud Shayxzoda, Mirtemir, Hamid Olimjon kabi ijodkorlarni o'zining ustozlari deb bildi. "G'afurona g'urur va falsafa, Oybekona mahzunlik va o'ychanlik, Hamidona surur va jo'shqinlik, Shayxzodaga xos fikrni zalvarli ifodalash va bag'rikenglik, Mirtemirona samimiyat va tantilik Abdulla Oripov she'riyatini shakllantirgan va uning parvozini ta'minlagan omillardan bo'ldi" [3; 30]. Bu kabi ijodkorlar Abdulla Oripov uchun ma'naviy ustoz edi. Chunki: "O'tmishda yashab o'tgan har bir donishmand alloma hayoti, faoliyati – avlodlar uchun maktab, ibrat. Ulardan qanchalik o'rganish iqtidorga, qobiliyat va iste'dodga bog'liq" [4; 177]. Shoir bor qobiliyati-yu, iqtidorini XX asr o'zbek she'riyati vakillarining asarlariga qaratdi. Ulardan ilhomlandi, hayratlandi. Ularga izdoshlik qilishga harakat qildi. Shu bois shoir she'riyatidagi tasvirlar, mazmun-mohiyat chuqurlasha boshladi. Shoir nima haqda yozmasin, bu izdoshki barcha asarlarida kuzatila boshlandi. Shoirning birgina bahor vasfiga bag'ishlangan she'rlariga e'tibor qaratilsa, unda Hamid Olimjon hamda Zulfiya yoqib ketgan mash'ala gurkiraydi:

Yana bahor keldi. Yana olamda,
Ajjib bir go'zallik, ajib bir bayot.
Men seni qutlayman shu ulug' damda,
Ulug' yelkadoshim, muzaffar hayot. [5; 74]

"Abdullaning "Bahor" she'ri ana shu satrlar bilan boshlangan. Shoir o'z odaticha to'g'ri maqsadga ko'chadi. Bahorning ayon xislatlaridan eng muhimi – uyg'onish fasliligini tanlab oladi. Shundan so'ng bor-yo'g'i o'n satrida tabiatning uyg'onish manzarasi chizilgan. U g'oyat ixcham va undagi deyarli har bir tafsil-detal aniq hamda tiniq" [6; 245]. Shoirning "Bahor" she'ri 144 misradan iborat. Unda shoirning zamondoshlariga murojaati kuzatiladi. Shoirning ushbu she'ridagi misralar ohang jihatidan ham, mazmun-mohiyatidan ham Zulfiyaning "Bahor keldi seni so'roqlab..." deb nomlanuvchi she'riga yaqin. Shoir ushbu she'rning ilk misralari-dayoq bahorni alqaydi:

Salqin saharlarda, bodom gulida,
Binafsha labida, yerlarda bahor.
Kunlarning parvozi, yellarning nozi,
Baxmal vodiylarda, qirlarda bahor. [7; 18]

Shoira qalamiga mansub bu she'r 17 banddan iborat. Abdulla Oripov she'rini bandlarga ajratmaydi. Biroq ikki she'rda ham ohang bir-birini takrorlab, o'n bir bo'g'inli etib tartiblangan. Zulfiya e'tirofidagi bahor fasli takrorning betakrorligidek. Chunki bu takrorda uni baxtga yetaklovchi suyanch, tayanch yo'q. Ikki bahor oraliq'ida esa katta yo'qotish mavjud. Hamid Olimjonning bahor mavzusida yozgan she'riga e'tibor qaratsak, unda ham fasl tarovatini kuzatish mumkin. Hamid Olimjonning "Bahor" she'ri 9 banddan iborat bo'lib, har bir misra tugal bir bo'g'inga asoslanmagan. Bir misra 8 bo'g'indan iborat bo'lsa, keyinga misra 9 yoki 11 bo'g'inli qilib tartiblangan. Asosiysi, shoir ham hayot va kelajakni bahor misolida kuzatadi:

Bag'ringga tort, quchoqla bahor!
Jozibalar barchasi sening.
Ishga kirgan, gullagan chog'i,
Sen yoshligi buyuk o'lkaning. [8; 30]

Haroratli misralar Abdulla Oripov ijodi uchun dasturulamal vazifasini o'tadi. Bunday harorat va taft, go'zal va teran lirik holat, peyzajning badiiy bo'yoqlarda aks etishi kabi xususiyatlar keyinchalik shoirning misralarida ham qo'yila boshlandi. Shu bois Abdulla Oripov Hamid Olimjon haqida so'z yuritganida: "O'zbek she'riyatida lirikaning eng go'zal va nafis namunalari, albatta, bor. Lekin Hamid Olimjonning lirikasi boshqa birorta shoirlarning lirikasiga aslo o'xshamaydi. Bu lirika marmar kabi tiniq, lekin sovuq emas. Unda tasvir ham, ohang ham bo'lakchadir: "Shag'irlaydi betinim daryo, Shag'irlaydi vahm to'la jar", "Holbuki tun – bunda odatda, Butun borliq uxlarday sokin", "Xayolimda bo'lding uzun kun, Seni izlab qirg'oqqa bordim. Och to'lqinlar pishqirgan tunda, Topib ber deb oyga yolvordim". Bundoq durlar shodasini maroq bilan yana davom ettirishimiz mumkin. Jumladan, men o'zim ona tilimda yaratilgan bebaho baytlarni o'qib yurishga muyassar bo'lganimdan bir umr minnatdorman, baxtliman. Ushbu sehrli misralarni oyning nim qorong'usida sokin shivirlayotgan soy bo'ylarida jimgina takrorlash naqadar yoqimli... demak, lirika ruhning suvratidir.

Hamid Olimjonning she'riy misralarini sayqallash ustida bahodirona ter to'kish mahorati ham hali necha-necha avlod shoirlariga ibrat bo'lib qolgusidir" [9; 5]. Yuqoridagi fikrlardan shuni anglash mumkinki, Abdulla Oripov Hamid Olimjon she'riyatini sinchiklab o'rgangan. Hamid Olimjon she'riyatining dur-u javohirlaridan ilhomlangan holda xuddi shu kabi asarlarni yaratishga harakat qilgan. Shu bois shoir she'riyatidagi nozik tovlanishlar, lirizmga boy hamda kayfiyatni ko'taruvchi misralar fikrlarimizni o'ziga torta oladi. Ayniqsa, bahor vaslini ifoda etishdagi usul ham Hamid Olimjon hamda Zulfiyalarni yodga soladi.

Xullas, Abdulla Oripov ijodi uchun XX asr she'riyati ijodiy maktab vazifasini o'tadi. Shu bois shoir misralarida falsafiylik, lirizm, xalqonalik, o'ychanlik kabi xususiyatlar kuzatiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Ғафуров И. Танланган асарлар. – Тошкент, Шарқ, 2017, - 733 б.
2. Улуғбек Ҳамдам. 90- ва 2000-йиллар шеърятининг асосий тамойиллари. Мустақиллик даври адабиёти. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2006, - 288 б.
3. Эргаш Очилов. Абдулла Орипов ва Ғафур Ғулом.// Ўзбек тили ва адабиёти, 2018, №3-сон, 30-бет.
4. Дўстмуҳаммад Х. Ижод – кўнгил мунавварлиги. – Тошкент: Мумтоз сўз. 2011, - 316 б.
5. Абдулла Орипов. Танланган асарлар. – Тошкент: Шарқ, 2019, - 784 б.
6. Қосимов Б. Уйғонган миллат маърифати. – Тошкент: Маънавият, 2011, - 320 б.
7. Зулфия. Тонг билан шом аро. Сайланма. – Тошкент: Шарқ, 2006, - 224 б.
8. Ҳамид Олимжон. Танланган асарлар. – Тошкент: Шарқ, 2018, - 384 б.
9. Абдулла Орипов. Мафтункор шеърят. Ҳамид Олимжон. Танланган асарлар. Сўзбоши. – Тошкент: Шарқ, 2019, - 384 б.